

Ermeni Soykırım İddiaları Konusunda Büyükelçi Morgenthau'nun Amerikan Kamuoyunu Etkileme Çabaları

Veysi Akın*

Özet

XX. yüzyıl başlarına gelindiğinde Amerika Birleşik Devletleri'nde Türklerle ilgili karalama kampanyaları önemli bir boyut kazanmıştı. Korkunç/anlaşılmaz/konusulmaz Türk imajı yaratılmıştı. Bu imajın oluşmasında Avrupa'dan Amerika'ya göçlerle beraber taşınan Türklere dair olumsuz hikâyelerin rolü olduğu kadar, Osmanlı topraklarından bu kıtaya göç eden Rum ve Ermenilerin de etkisi büyüktür. Ayrıca Türkiye topraklarında görev yapmış Amerikan misyoner ve diplomatlarının gazete ve matbuatta yer alan beyanat, rapor ve yazılarının etkisi de küçümsenmeyecek derecede önemlidir. Özellikle 1893-1895 Sason olayları ve 1909 Adana olaylarının Ermeni propagandistleri tarafından Amerika'da yarattığı algı âdeta Türklere karşı bir linç kampanyasına dönüştürülmüş durumdaydı.

Diplomatlar arasında Türk düşmanlığı kampanyasına en büyük destek veren 1913-1916 yılları arasında İstanbul'da Amerikan Büyükelçiliği yapmış olan Henry Morgenthau'dur. Onun özellikle I. Dünya Savaşı döneminde gönderdiği raporlar ve gazetelere verdiği beyanatlarla Amerika'da Türklere aley-

bine bir kamuoyu oluşturma gayretleri dikkatle ele alınması gereken bir konudur. Kendisi aslen Yahudi olan Morgenthau, İngiltere'nin destekçisi olarak ABD'nin müttefikler lehine savaşa girmesini temin etmek istiyordu. Bu amaçla Türkiye'de Ermenilere ve Hıristiyanlara karşı âdeta bir soykırım yapıyor algısı oluşturularak, bir an evvel ABD'ni savaşa dâhil etmek istiyordu. Nitekim bir müddet sonra Başkan Wilson'u etkilemeyi başaran Morgenthau amacına ulaşacaktır.

Morgenthau'nun 1913-1916 yılları arasında dair tuttuğu raporlar ve bu raporlardan hareketle kaleme alınan "Morgenthau'nun Öyküsü" adlı kitabı, kendi döneminde olduğu gibi günümüzde de Ermeni propagandistleri tarafından kaynak eser olarak gösterilmektedir. Eser ve raporlar incelendiğinde olup olmadığı yer ve zaman bildirimi ile ispatlanamayan Ermeni katliamına dair pek çok hikâyeye anlatılmaktadır. Eser üzerinde yapılan bilimsel incelemeler de göstermiştir ki, Morgenthau bu eseri tamamen siyasi bir takım saiklerle kaleme almış ve bedefine de ulaşmıştır. Çünkü onun bu eseri günümüzde de propaganda aracı olarak kullanılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Morgenthau, Türk -Amerikan, Ermeni sorunu, Soykırım iddiaları

Henry Morgenthau (1856-1946) Kimdir?

Henry Morgenthau, Yahudi bir ailenin çocuğu olarak 26 Nisan 1856'da Almanya'nın Mannheim şehrinde doğdu. Babası sigara ticareti ile uğraşmaktaydı. Fakat Amerikan iç savaşı sebebiyle işleri bozulmuştu. Ailesi, Henry henüz küçük bir çocukken 1865'te Amerika'ya göç ederek New York şehrine yerleşti. Henry, burada tahsilini sürdürdü ve Colombia Üniversitesi'nde hukuk okudu. 1882 yılında Josefin ile evlendi ve bu evlilikten dört çocukları oldu.

Zamanla emlak hukuku alanında uzmanlaşarak ünlü bir avukat ve kurduğu emlak danışmanlığı bürosu ile büyük bir iş adamı oldu. Aynı zamanda fakirlerin iskânı için çalışmalar yapan bir kuruluş olan Bronx Housing'te görev alarak cemiyet hayatı ile ya-

(*) Yrd. Doç. Dr. Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü.

kından ilgilenmeye başladı. Ayrıca New York şehri Güvenlik Komitesi'ne girerek yönetim görevi üstlendi. O, artık ABD'de tanınmış bir cemiyet ve iş adamıydı. Bu dönemde siyasetle de ilgilenmeye başlayan Morgenthau, New York Reformist Yahudi topluluğunun liderliğini yürüttüğü günlerde 1911 yılında New York Serbest Yahudi Sinagog Topluluğu'nun kuruluş yıldönümü toplantısında ABD Demokrat Parti Başkan adayı Woodrow Wilson ile tanıştı¹.

1912 Amerikan Başkanlık seçimlerinde Woodrow Wilson'un seçim kampanyasına destek vererek, Demokrat Parti'nin Mali Komite Başkanlığı görevini üstlendi². Seçimleri Demokratlar kazandı ve Woodrow Wilson ABD Başkanı oldu. Henry Morgenthau, kampanyadaki maddi ve manevi desteğinden dolayı Başkan Wilson tarafından ödüllendirilerek Osmanlı Devleti'ne Büyükelçi olarak atandı. 27 Kasım 1913'te İstanbul'a gelerek göreve başlayan Morgenthau, istifa ederek ülkesine döndüğü 1 Şubat 1916'ya kadar yaklaşık 26 ay Türkiye'de kaldı.

Büyükelçi Morgenthau, bu dönemde Osmanlı yardım kuruluşlarına ilgi duymuş ve başta Hilal-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay) olmak üzere birçok insani yardım kuruluşuna finansal destek vermiştir. Bu sayede Osmanlı idarecilerinin dostluğunu kazanmış, bunun bir neticesi olarak da yardım kuruluşlarına yaptıkları katkılardan dolayı Morgenthau'nun eşi (Madam Josefin), kız kardeşleri (Madam Helen Fox, Madam Derthabem ve Matmazel Devet)³ ve kendisi ile aynı adı taşıyan oğlu Henry⁴ Osmanlı Devleti tarafından madalya ile taltif edilmişlerdir.

Türkiye'de görev yaptığı zaman zarfında 1914'te Filistin'e ve Kudüs'teki kutsal mekânlara bir ziyaret gerçekleştirdi. Ziyaretin amacı Filistin bölgesine Yahudi yerleşimlerini zorlaştıran Türk idarecilerine ABD'nin Yahudilerin arkalarında olduğunu göstermekti. Ziyarete bazı misyonerler de eşlik etmiş ve gezi esnasında yol güzergâhındaki bütün mis-

yoner kurumları ziyaret edilerek Amerika'nın kendilerini desteklediği gösterilmiştir⁵.

Savaş öncesi Türklere ılımlı duygular besleyen Morgenthau, savaş yıllarında İngiltere'nin ve Amerikan Büyükelçiliğindeki kâtipi Ermeni asıllı Andonian ile tercümanı Scbamovian'nın tesiri altında kalarak, Osmanlı Devleti'ne ve Türklere karşı bakışı değiştirmiştir. Morgenthau'nun Türklere hakkındaki düşüncelerini değişmesinde I. Dünya Savaşı evvelinde Türk Hükümeti'nin kapitülasyonları kaldırma kararının da etkili olduğu bilinmektedir. Savaş öncesinde kapitülasyonların kaldırılmasına karar veren Türk hükümeti yetkilileri, bu kararı yürürlüğe koymadan önce bu konuda ABD'nin görüşü ve Büyükelçi Morgenthau'nun desteğini almak istediler. Bu amaçla Enver Paşa Morgenthau ile görüştü. Bu görüşmede Morgenthau Enver Paşa'ya ticari kapitülasyonların durumunun tartışılabilceğini ancak adli kapitülasyonların kaldırılmasına karşı olduğunu bildirdi. Türk Hükümeti, Morgenthau'nun görüşlerini dikkate almayarak kapitülasyonların tamamen kaldırıldığını 1 Ekim 1914'te ilgili devletlerin büyükelçilerine bildirdi⁶. Bu gelişmelerden sonra Morgenthau, amirlerine Osmanlı topraklarındaki Ermenilerin ve Amerikan vatandaşlarının hayatlarının tehlikede olduklarına dair raporlar yazmaya başladı. Ayrıca, 1913-1916 İstanbul'da Büyükelçilik dönemi yıllarını kapsayan bir de günlük tutmuştu⁷. Onun bu günlüklerinden hareketle sonraki yıllarda Ermeni Soykırım İddialarına mesnet teşkil edecek olan bir kitap yazıldı. Bu günlükten çarpıtılarak alınan bilgiler Burton J. Hendrick adlı ünlü bir gazeteci tarafından 1918 yılında Henry Morgenthau adına "Ambassador Mor-

- 1) İsmail Köse, "Amerika'nın İstanbul Büyükelçisi H. Morgenthau'nun Türk Algısı", *Tarih Dergisi*, Sayı 56 (2012/2), İstanbul 2013, s. 58.
- 2) Heath W. Lowry, *Büyükelçi Morgenthau'nun Öyküsü'nün Perde Arkası*, Türkçeye Çeviren: Belkis Torfilli, İsis Yay., İstanbul 1991, s. önsöz.
- 3) BOA, İ. TAL. İr. No: 22.
- 4) BOA, İ. TAL. İr. No: 11.
- 5) Köse, "Morgenthau'nun Türk Algısı", s. 72.
- 6) İsmail Köse, "ABD'li Misyonerlerin Osmanlı Topraklarındaki Faaliyetleri", *Tarihî Türkler ve Ermeniler*, 8. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2014, s. 171.
- 7) Henry Morgenthau, *Büyükelçi Morgenthau'nun Öyküsü*, Çev.: Atilla Tugyan, Belge Yay., 2005, s. 9.

genthau's Story/Büyükelçi Morgenthau'nun Öyküsü" adı ile yayımlandı⁸.

Morgenthau, Amerika'ya döndükten sonra Mütareke yıllarında Paris Sulh Konferansı sürecinde Ortadoğu ve Doğu Avrupa ilişkileri konusunda çalıştı. Paris Barış görüşmeleri sürecinde Türk toprakları üzerinde bir "Ermeni Yurdu" kurulması için aktif olarak görev aldı⁹. 1919-1921 yılları arasında da Suriye bölgesindeki Ermenilere yardım amacıyla Amerika'daki Yakınoğu Yardım Komitesi'nde¹⁰ Başkan yardımcısı olarak görev yaptı. Ayrıca, Türk-Yunan savaşı sonrası Doğu Avrupa memleketleri için kurulan yardım fonu kuruluşlarda rol aldı ve Milletler Cemiyeti himayesi altında Atina'da teşkil edilen Rum Mültecileri İskân Komisyonu Başkanı olarak çalıştı.

25 Kasım 1946'da 90 yaşında iken New York şehrinde vefat etti¹¹.

Amerika'daki Türk Düşmanlığı Kampanyası ve Büyükelçi Morgenthau'nun Faaliyetleri

Amerika'da Türk imajı oluşmasının tarihi bu kıtaya Avrupa ve Asya'dan göçlerle yakından ilgilidir. Türk kavramı etrafında oluşturulan olumsuzluklarda Avrupa'dan yeni kıtaya göçler yolu ile nakledilen Türk korkusunun yanı sıra¹², İngiltere başta olmak üzere bazı Avrupa devletlerinin etkisi altında kalan Amerikalı diplomat ve siyaset adamlarının da rolü vardır. Bunların başında da Amerika'nın son dönem Osmanlı nezdindeki büyükelçisi Henry Morgenthau gelmektedir. Ayrıca Osmanlı topraklarında faaliyet gösteren Amerikan misyonerlerinin tuttukları raporlar ve bunlara dair gazete ve dergilerde yer alan yazıların da Türk imajının oluşmasına etkisi yadsınamaz derecededir¹³. Aynı şekilde Osmanlı topraklarından Amerika'ya göç eden Rum ve Ermenilerin yürüttükleri Türk düşmanlığı kampanyalarını da burada zikretmek gerekir¹⁴.

Nitekim I. Dünya Savaşı yıllarına gelindiğinde Amerika'daki Türk imajı "Terrible Turk/Korkunç Türk" ve "Unspeakable Turk/Konuşulmaz Türk" idi¹⁵. Amerikan kamuoyunda oluşan yargılara göre, Türkler dini bakımdan hoşgörüsüz, ülkesindeki azınlıklara kötü davranan, geri kalmış, hastalıklı, yabancılara tahammül edemeyen ve yeniliklere kapalı bir halk idi¹⁶. Özellikle XIX. yüzyıl sonlarında gelişen 1894 (Bitlis) Sason olayları ve XX. yüzyıl başlarında gerçekleşen 1909 Adana olaylarının Amerikan misyonerleri ve bazı konsolosluklar tarafından Amerikan kamuoyuna adeta bir katliammış gibi yansıtılması, I. Dünya Savaşı esnasında gerçekleşen tehcir

(8) Henry Morgenthau, *Ambassador Morgenthau's Story*, Doubleday, Page and Co., New York 1918.

(9) Köse, "Morgenthau'nun Türk Algısı", s. 74.

(10) Bu komite önce 1915'te "Ermenilere ve Suriye'ye Yardım Amerikan Komitesi" adı ile kuruldu, 1918'de "Yakın Doğu'ya Amerikan Yardım Komitesi" adını aldı ve daha sonra da 1919'da "Yakın Doğu Yardım Örgütü" olarak adını değiştirdi. Bkz. Bilal N. Şimşir, *Ermeni Meselesi 1774-2005*, Bilgi Yay, Ankara 2005, s. 300.

(11) Hayatı hakkında geniş bilgi için bkz.: Henry Morgenthau, *All in A Life-Time*, Garden City, New York, 1922.

(12) Bu konuda bkz. Çağrı Erhan, "The American Perception of The Turks: An Historical Record", *The Turkish Year Book of International Relations*, Vol.: XXXI, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara 2000, s. 85-90.

(13) Türklere karşı oluşturulan ön yargının nasıl şekillendirildiğini bizat olayların içinde olan Amerikalı diplomat Alexander Powel şöyle itiraf etmektedir: "Siyasi bir terim olarak propaganda, İttifak devletlerine karşı yapılan mücadele, meşru bir silah olarak kullanılmak amacıyla bizler tarafından icat edildi. (...) Amerikan ulusu da yapılan bir propaganda üzerinden Türklere hakkında yanlış bilgilendirildi. (...) Türklerin Ermenilere yönelik katliam yaptıklarını, tebaası olan ulusları her zaman kötü yönettiğini, biçbir zaman iyi olmadıklarını asla da olamayacaklarını söylemek, bilgi açısından yoksun olduğuna anlamına gelmektedir. Türklere karşı yıllardır yapılan siyasi propagandalar, Avrupa uluslarının siyasi ve bölgesel planlarının mazur gösterilmesinde kullanıldı". Bkz.: Nuri Karakaş, "Amerikalı Misyonerlerin Anadolu'daki Faaliyetleri", *Tarihçe Türkler ve Ermeniler*, 8. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2014, s.140-141. Seçil Akgün, "Amerikalı Misyonerlerin Ermeni Meselesinde Rolü", *Atatürk Yolu*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, Sayı 1, Cilt I, (1988), s. 12. Bu konuda ayrıca bkz.: Hasan Fendoğlu, "Amerika Birleşik Devletleri ve Osmanlı Devleti", *Türkler*, XIV Cilt, Yeni Türkiye Yay, Ankara 2002, s. 189-196. Gürsoy Şahin, "Türk Ermeni İlişkilerinin Bozulmasında Amerikalı Misyonerlerin Rollerine Üzerine Bir İnceleme", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, VII/1, Ermeni Özel Sayısı (2005), s. 184-207. Seçil Akgün, "Amerikalı Misyonerlerin Raporlarında Türk İmajı", *I. Uluslararası Seyahatnamelerde Türk ve Batı İmajı Sempozyumu*, Eskişehir, 1987, s. 336-352. Mithat Aydın, *Bulgarlar ve Ermeniler Arasında Amerikan Misyonerleri*, Yeditepe Yay., İstanbul 2008, s. 217-266.

(14) ABD'deki Ermeni ve Rum Propagandası hakkında bkz.: Veysi Akın, "Amerika'da İlk Türk Lobisi: Türk Teavün Cemiyeti", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XX/59 (Temmuz 2004), s. 497-500. Ermeni propagandası hakkında geniş bilgi için bkz.: Şenol Kantarcı, *Amerika Birleşik Devletleri'nde Ermeniler ve Ermeni Lobisi*, Aktüel Yay, İstanbul 2004.

(15) Erhan, *Türk-Amerikan İlişkileri*, s. 304. Ayrıca bkz.: Erhan, "The American Perception of The Turks", s. 90-97. Ayrıca bu konuda yapılmış bir araştırma için bkz.: Rogers R. Ifask, "The Terrible Turks and Turkish American Relations in the İnterwar Period", *The Historian*, Vol.: XXXIII, (November) 1970, s. 40-53.

(16) Erhan, *Türk-Amerikan İlişkileri*, s. 337-338.

hadisesinin yalnız Amerika’da değil bütün dünyada bir soykırım algısına dönüştürülmesine sebep oldu. Kısacası 1915 yılına gelindiğinde ABD’deki Türk düşmanlığı kampanyaları önemli bir boyut kazanmış durumdaydı. Amerikan yönetimi de bu kampanyanın etkisinde kalarak hem Türkiye üzerinde baskı kurmak hem de içeriden gelen tepkileri bir nebze de olsa yatıştırmak amacıyla Türkiye ile savaşa girmemesine rağmen iki savaş gemisini Türk karasularına göndermek mecburiyetinde kalmıştı.

Nitekim bu dönemde Amerikan matbuatında neşrolunan makale ve yazıların üslubu o derece alaylı bir hale gelmişti ki, dönemin Osmanlı Büyükelçisi A. Rüstem Bey bu karalama kampanyaları karşısında daha fazla kayıtsız kalamamıştı. Hatta diplomatik temayüllerin de dışına çıkarak Amerikan Yönetimi’ne basın yolu ile tepki göstermek zorunda kalmıştı¹⁷. Ahmet Rüstem Bey, 8 Eylül 1914 tarihli Evening Star gazetesine bir demeç vererek “Gazetelere göre, Büyük Britanya, Fransa’nın yolunu takip ederek Birleşik Devletlerin gözü önüne Türkiye’deki Hıristiyanların katliamı hayalini ortaya koyarak onları tabrik etmiş ve Türk limanlarına harp gemileri göndermesini Amerika Birleşik Devletleri’nden talep etmek bahanesiyle hakikate tam ehemmiyet vermeyecek geleceğin bu korkunç resmini yapmıştır... ”

Büyük Britanya ve Fransa Türkiye’ye karşı yeni bir tabrik mücadelesine bağlanmışlar, bu memlekette kendi kötü kehanetlerini teyit edecek münasebetsiz bir şeyin vukuu neticesinde Amerika’nın nihayet Akdeniz’e Harp gemileri göndermeye sürükleneceğini, böylece İtilaf Devletleri safında Avrupa arbedesine karışmış olacağını gizlice ümit ediyorlardı. Fakat hükümetin böyle adi bir tuzağa düşmeyecek kadar zeki olduğuna inanıyorum ¹⁸” diyerek karalama kampanyalarını yürütenlere ve bunlara inanan yetkililere sert bir dille karşılık vermiştir.

Ahmet Rüstem Bey, bu yazısında Amerikan matbuatında iddia edildiği gibi Osmanlı topraklarında yaşayan Hıristiyanların katle-

dilmediklerini, sadece isyan eden Ermenilere karşı devletin aldığı tedbirlerden bahsetmiş ve Amerikan ve Avrupa tarihindeki katliamları örnek göstererek aynı durumun kendilerinde olması halinde nasıl bir politika izleyeceklerini sormuştur.

Bu yazı üzerine zaten öteden beri çok düzgün yürümeyen Türk-Amerikan diplomatik ilişkileri gerilmiş ve Amerikan yönetimi Türk Büyükelçiden özür dilemesini istenmiş, aksi takdirde istenmeyen adam ilan edileceği kendisine iletilmiştir. Amerikan makamlarının bu tutumuna karşı o, milletine yapılan haksız karalamalara sessiz kalamayacağını ifade ederek Amerikan Dışişleri Bakanına muhtıra niteliği taşıyan bir cevap vermiştir. İlişkilerin gerilmesi üzerine de 9 Ekim 1914’te görevini bırakarak Amerika’dan da ayrılmıştır.

Ahmet Rüstem Bey, Amerika’dan ayrıldıktan sonra da boş durmamış ve kısa süre içerisinde Türklerin haklı davasını bütün dünyaya anlatabilmek amacıyla “La Guerre Mondiale et la Question Armenienne/ Dünya Savaşı ve Ermeni Sorunu” adında bir kitap yazarak İsviçre’nin Bern şehrinde bastırılmış ve Avrupa memleketlerine dağıtımını sağlamıştır¹⁹.

İşte böyle bir dönemde, devrin askeri ve siyasi şartlarının da etkisiyle Türkiye, Almanya’nın yanında savaşa katılmak zorunda kaldı. Müttefikler, savaşın kaderini İstanbul’u ele geçirmekte görüyorlardı. Bu maksatla 18 Mart 1915’te Çanakkale boğazına yüklendiler ve başarısız olunca da Gelibolu yarımadasına asker çıkarmayı denediler. Aynı dönemde Ruslar da Kuzeydoğu Anadolu’yu

(17) Şenol Kantarcı, “Osmanlı’da Onurlu Bir Diplomat ve Milli Mücadele’nin Önemli Siması: Ahmet Rüstem Bey”, *Atatürk Yolu, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 42 (Kasım 2008), s. 257. Bu konuda geniş bilgi için bkz.: Şenol Kantarcı, *Ahmet Rüstem Bey*, Doğan Kitap Yay., İstanbul 2009.

(18) Mine Erol, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Amerika Büyükelçisi A. Rüstem Bey*, Bilgi Yay., Ankara, 1973, s. 21-23.

(19) Şimşir, *Ermeni Meselesi 1774-2005*, s. 292. Bu eser yıllar sonra Cengiz Aydın tarafından Türkçeye çevrilerek *Cıban Harbi ve Türk-Ermeni Meselesi* adıyla yayımlandı. Bkz.: Ahmet Rüstem Bey, *Cıban Harbi ve Türk-Ermeni Meselesi*, Çeviren: Cengiz Aydın, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2001.

işgal etmekle meşguldüler. Batıda Çanakkale muharebelerinin doğuda da Rus işgaline karşı savaşın en kanlı biçimde devam ettiği günlerde Osmanlı hükümeti Ermenilerin Ruslara yardımlarını ve Türklere karşı giriştiği katliamları da göz önünde bulundurarak tehcir kararı almak zorunda kaldı²⁰. Savaş tehlikesi olan yerlerdeki Ermeniler öncelikli olmak üzere Osmanlı Ermenilerini Suriye topraklarına göç ettirerek, geçici iskâna tabi tuttu. Bu kararın alınmasında Ermenilerin Van'da isyan çıkarmaları ve isyan esnasında şehirde pek çok Müslüman'ın katledilmesinin etkisi büyüktü²¹.

Tehcir hareketi sırasında Ermenilerin bir kısmı Kürt aşiretlerinin saldırılarına maruz kalarak ölmüş, bir kısmı da salgın hastalık ve yol şartlarının ağırlığına dayanamamaya yollarda telef olmuştu²². Ancak bütün bu olumsuzluklara rağmen tehcire tabi tutulan Ermenilerin büyük bir kısmı Suriye topraklarına ulaşabilmişlerdi²³. Tehcir sonrasında bölgedeki Amerikan konsoloslarının verdiği raporlar ile Osmanlı arşiv belgeleri Suriye topraklarına iskân edilen Ermenilerin sayısı konusunda uyuşmaktadır. Bu sayı yaklaşık olarak 500.000 civarındadır²⁴. Tehcir sırasında meydana gelen ölümler, Ermeniler ve bunlara inanan bazı batılı diplomat, devlet adamı ve yazarlar tarafından katliam veya yok etme politikası olarak tanımlanmıştır. Bu dönemde Müttefikler, Almanya ve Osmanlı Devleti aleyhine yeni bir karalama kampanyası başlatarak, Türkiye'de yaşayan gayr-ı Müslimlerin can ve mal güvenliklerinin bulunmadığı iddialarını ortaya atmışlardır. Böylece dünya kamuoyu nezdinde Almanları ve Türkleri kötü göstererek yalnızlığa mahkûm etmek istemişler ve kendilerine destek aramışlardır.

Tehcir hadisesi ve tehcir sırasında bazı Ermenilerin ölmesi başta İngiltere ve Amerika'da olmak üzere Türk düşmanlarının eline önemli bir koz vermişti. Bu dönemdeki Türk düşmanlığı kampanyaları adeta Osmanlı Devleti'ni linç etme politikasına dönüştürüldü ve propagandaların merkezine “*Türklerin Tehcir*

Hareketi ile Ermenileri yok etmek istedikleri tezi” oturtuldu. Amerikan basını aylarca özellikle de Türkiye'deki misyonerlerin ve konsoloslukların gönderdikleri raporlardan hareketle Osmanlı Hükümeti'nin kararıyla 1.000.000 Ermeni'nin tehcir edildiğini ve bu süreçte 500.000 Ermeni'nin de katledildiğini yazmakla meşgul oldular²⁵. Amerikan basınındaki rakamlara göre, bu dönemde 2.000.000'ü Osmanlı topraklarında olmak üzere dünyada 4.000.000 civarında Ermeni yaşamaktaydı. Osmanlı Ermenilerinin 1.000.000'ü tehcire tabi tutulmuş, bunlardan 500.000'i de bu dönemde planlı bir şekilde öldürülmüş ve 200.000 Ermeni de dağlara ve Rusya'ya sığınarak tehcirden veya katliamdan kurtulabilmişti²⁶. Bu tür haberlerde daha ziyade New York Times ve Washinton Post gazetelerinin öne çıktığı görülmektedir. Bu gazetelerin, 1915-1916 yılları arasında neşrolunan yazı ve makalelerin kaynağı olarak görgü şahidi Ermeni mülteciler gösterilmiştir. “*Türkler Hıristiyanları katlediyor*” genel başlığı ile verilen bu tür yazılarda kaynak olarak gösterilen Ermeniler, olayları aktarıırken genellikle önyargılı hareket

(20) *Osmanlı Belgelerinde Ermeniler (1915-1920)*, Haz.: Ahmet Altıntaş, Mehmet Canatar v.d., Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay., Ankara 1995, s. 28-30. Kamuran Gürün, *Ermeni Dosyası*, Ankara 1983, s. 214. Bu karar ve uygulama hakkında kapsamlı bir çalışma için bkz.: Ahmet Altıntaş, “Osmanlı Devleti'nin Tehcir Kararı Alması ve Uygulaması”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, VII/1 Ermeni Özel Sayısı (2005), s. 77-99.

(21) Ruslar, I. Dünya Savaşı'nda 1878 Osmanlı-Rus sınırı aşarak Van'a doğru ilerlediler. Rusların yaklaştığını haber alan Ermeni çeteleri ve bunlara destek veren Ermeniler, Van'da büyük çaplı bir isyan çıkararak şehri ele geçirdiler ve burada yaşayan Müslümanları katletmeye başladılar. Van'da Ermeniler ve Müslüman halk arasında çatışmalar yaşandı. Kolluk kuvvetleri olayları engellemekte yetersiz kaldı ve Rusların gelmesinden kısa bir süre evvel Van şehrinin idaresi Ermeni çetelerinin eline geçti. Bu konuda bkz.: Hikmet Özdemir-Yusuf Halaçoğlu, *Ermeniler Sürgün ve Göç*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2004, s. 60. Van'daki Ermenilerin Türklere yaptığı mezalim hakkında geniş bilgi için bkz.: *Görenlerin Gözüyle Van'da Ermeni Mezalimi*, Haz.: Hüseyin Çelik, 2007. Faiz Demiroğlu, *Van'da Ermeni Mezalimi*, 1985.

(22) Hikmet Özdemir-Yusuf Halaçoğlu, *Ermeniler Sürgün ve Göç*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2004.

(23) Bu konuda geniş bilgi için bkz.: Murat Bardakçı, *Talat Paşa'nın Evrak-ı Metrukesi*, Everest Yay., İstanbul 2009. Azmi Süslü, *Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayları*, Yüzcüncü Yıl Üniv. Yay., Ankara 1990. Yusuf Halaçoğlu, *Ermeni Tehciri ve Tarihi Gerçekler 1914-1918*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2001. Ayrıca Tehcirin uygulamasına dair belgeler için bkz.: *Osmanlı Belgelerinde Ermeniler (1915-1920)*, Haz.: Ahmet Altıntaş, Mehmet Canatar v.d., Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay., Ankara 1995.

(24) Halaçoğlu, *Ermeni Tehciri ve Gerçekler*, s. 77; Kemal Çiçek, *Ermenilerin Zorunlu Göçü 1915-1917*, Ankara 2005, s. 257.

(25) New York Times, 24 Eylül 1915.

(26) New York Times, 21 Ağustos 1916.

etmişler, Amerika'nın Müttefik devletler yanında Osmanlı Devleti'ne müdahale etmesini sağlamak maksadını gütmüşlerdir. Bu amaçla ölen Ermenilerin rakamlarını abartarak vermişlerdir²⁷.

Bu tezin oluşmasında eskiden olduğu gibi gazetelerde ve dergilerde Türkler aleyhine yazılan makalelerin, Ermeni cemiyetlerinin tertiplediği miting ve toplantıların etkisi olmakla beraber, Türklerin Ermenileri yok etme planına dair propagandaların temel dayanakları, o dönemde yayımlanmış bulunan bazı kitaplardır. Nitekim bu eserler ve içeriğinde yer alan iddialar, tarihçiler tarafından ilmi yollarla çürütülmüş olmasına rağmen, yazıldığı dönemde olduğu gibi günümüzde de Ermeni tezini savunan araştırmacılar tarafından “*Ermeni Soykırımı Tezi*”nin temel kaynakları arasında kabul edilmektedir. Bu kitapların başlıcaları şunlardır.

Arnold Toynbee; *The Treatment of Armenians in the Ottoman Empire 1915-1916/Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermenilere Yönelik Muamele 1915-1916*²⁸, London, İngiltere (1916).

Johannes Lepsius; “*Deutschland und Armenien 1914-1918. Sammlung Diplomatichet Aktenstücke/Almanya ve Ermenistan 1914-1918. Toplu Diplomatik Belgeler*”²⁹, Postdam, Almanya, 1919.

Arom Andonian, “*The Memories of Naim Bey, Turkish official documents relating to the deportations and massacres of Armenians/Naim Bey'in Anıları*”³⁰, London, İngiltere 1920.

Edwin Pears, *Turkey and Its People/Türkiye ve Halkları*, London-İngiltere, 1911.

Edwin Pears, *Forty Years in Constantinople the Recollections of Edwin Pears 1873-1915*, London-İngiltere, 1916³¹.

Henry Morgenthau, *Ambassador Morgenthau's Story/Büyükelçi Morgenthau'nun Hikâyesi*, New York, ABD, 1918

Bu çalışmanın konusu doğrudan Henry Morgenthau'nun Ermeni soykırım iddialarındaki rolünü ortaya koymak olduğu için, diğer eserler üzerinde durulmayacak, yalnızca onun eseri ve faaliyetleri bahse konu olacaktır. Ermeni tehciri ve bu esnada yaşanan olayların abartılı ve kurgu ifadelerle Amerikan kamuoyunda yayılmasına ve Türklerin barbar, katil, merhametsiz, bağnaz tanıtılmasına, buna karşılık Ermeniler ve diğer isyancı gayrimüslimlerin mazlum, masum, zeki, çalışkan olarak gösterilmesine en büyük katkıyı Morgenthau'nun kaleme aldığı bu eser yapmıştır³².

Morgenthau, henüz ABD'nin savaşa girmedığı bir dönemde Amerikan kamuoyunu Ermeniler lehine harekete geçirerek, Amerika'nın Osmanlı-Alman ittifakına karşı savaşa katılması için çaba göstermişti. Bu amaçla ilk olarak 1915 Nisan ayı sonlarında Dışişleri Bakanı Bryan'a bir rapor göndererek, Türkiye'ye katliamları durdurma çağrısı yapılmasını istemişti. Onun bu talebi 28 Nisan 1915 tarihli New York Times gazetesinde “*Türkiye'ye Katliamları Durdurma Çağrısı*” başlığı ile verilmiştir³³. Yine 24 Eylül 1915 tarihli New York Times gazetesi Anadolu'daki Amerikan konsolosluklarının detaylı raporlarından alınan Amerikan kayıtlarına göre diye-

(27) Karakaş, “Misyonerlerin Anadolu'daki Faaliyetleri”, s. 140.

(28) J. Arnold Toynbee, *Armenian atrocities, the murder of a nation, London, Hodder and Stoughton, 1915*. “Blue Book/Mavi Kitap, olarak da tanınmıştır. Savaş döneminde İngiltere Dışişleri Bakanlığı tarafından propaganda maksadıyla yazılmış bir eser olduğu kabul edilmiştir. Eser üzerinde bir tenkid çalışması hakkında bkz.: Esat Uras, *Ermeni Dosyası*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1985, s. 47-53. Enis Şahin, “Bir Ermeni Propaganda Klasığı: Mavi Kitap (Blue Book)”, *2023 Dergisi*, Yıl: 5, Sa: 48 (15 Nisan 2005), s. 12-19.

(29) Johannes Lepsius, *Deutschland und Armenien, 1914-1918*, Sammlung diplomatischer Aktenstücke, Potsdam, Tempelverlag, 1919. Lepsius'un bu eseri üzerine yapılmış bir çalışma için bkz.: Mustafa Çolak, “Kaynak Kiriği ve Tehcir Olayında Belge Tahrifatı -Johannes Lepsius Örneği.”, *Belleten*, LXVI/247 (2002), s. 133-147.

(30) Naim Bey, *The Memoirs of Naim Bey; Turkish official documents relating to the deportations and massacres of Armenians*, London, Hodder and Stoughton limited 1920. Bu eser hakkında tenkit için bkz.: Şinasi Orel- Süreyya Yuca, *Ermenilerce Talat Paşa'ya Atfedilen Telgrafların Gerçek Yüzü*, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara 1983. Türkkaya Ataöv, *Talat Paşaya Atfedilen Andonian Belgeleri Sabtedir*, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara 1985.

(31) Tenkit için bkz.: Taha Niyazi Karaca, “Ermeni Sorunu İle İlgili Bir İngiliz Kaynağı Üzerine Eleştirel Değerlendirme”, *Belleten*, LXVII/245 (2003), s. 519-529.

(32) Köse, *Morgenthu'nun Türk Algısı*, s. 58.

(33) New York Times, 28 Nisan 1915.

rek, Ermenilerin Türk ve Kürtler tarafından katledildiğini yazmıştı. Haberde, Büyükelçi Morgenthau'nun zaman zaman Osmanlı Hükümeti'ni Ermenilere karşı yapılan katliamları durdurma konusunda uyardığı, buna rağmen Washington'a ulaşan raporlara göre tehcir kararı ve imha hareketi sonrası 500.000 Ermeni'nin hayatını kaybettiği bilgisine yer verilmekteydi³⁴. 13 Ekim 1915 tarihli New York Times gazetesi, 12 Ekim Washington mahreçli bir yazısında Büyükelçi Morgenthau'nun Osmanlı Asyası'nda Ermenilerin katledildiğine dair raporlarının 12 Ekim itibarıyla Dışişleri Bakanlığı'na ulaştığını yazıyordu³⁵.

Bu gelişmelerden sonra Morgenthau daha fazla İstanbul'da kalamazdı. Nitekim 1 Şubat 1916'da Büyükelçilik görevinden istifa ederek Amerika'ya döndü. Gelir gelmez Amerikan gazetelerine verdiği beyanatlarda dönüş sebebinin "*Türkiye'deki Ermenilerin durum ve şartlarını Amerikan kamuoyuna duyurmak olarak*" açıkladı³⁶. Böylece eski İstanbul Büyükelçisi Türkiye ve Türkleri karalama kampanyalarında aktif rol alacağına ilk işaretini vermişti.

Morgenthau'nun Türkiye'den gönderdiği raporlar ve Amerika'da yaşayan Ermenilerin yürüttüğü kampanyaların etkisiyle onun Amerika'ya dönüşünün hemen ertesinde 9 Şubat 1916'da Amerikan Senato'su, "*açlık hastalık ve anlatılamayan acılara maruz bırakılan Ermenilere yardım için şimdilerde yükseltilmiş olan, tahsis edilen fonlarla katkıda bulunmak suretiyle bu ülke yurttaşlarının sempatisini kazanmasının bir ifadesi olarak, ABD Başkanının 'bir gün' ilan etmesini saygıyla ister*" diyerek Osmanlı Ermenilerinin çektiği acıları anmak için "*bir gün*" ilan edilmesi kararını aldı³⁷. Bundan kısa bir süre sonra da 6 Ağustos 1919'da Senato, kurucuları ve mütevellî heyeti içerisinde Morgenthau'nun da bulunduğu "*Near East Relief Incorporate/Yakın-doğu Yardım Kuruluşu*"nun güçlendirilmesini kararlaştırdı³⁸.

Morgenthau, sözünde durmuş ve Amerika'ya döndükten sonra hiç boş durmamıştır. Ermenilerin mağduriyetlerine dair gazetelere beyanatlar vermiş, çeşitli dernek ve kuruluşlarda konferanslara katılmış, dergilerde yazılar yazarak Amerikan kamuoyunu ve siyaset adamlarını Türkler aleyhine etkilemeye çalışmıştır. 20 Mayıs 1916'da "The American Committee for Armenian and Syrian Relief/Ermenilere ve Suriye'ye Yardım Amerikan Komitesi" adına gazetelere bir beyanat veren Henry Morgenthau,, Ermenilerin içinde bulunduğu duruma dair şu açıklamaları yapmıştır³⁹:

"Ermeniler, ne derecelerde mümkün ise o derecede emniyeti ihlal etmeksizin sessiz, sakin ve Türklerle dostluklarını idame ederek yaşarlarken, günün birinde ansızın toplanarak nefy ve tağrib edildiler. O vakit benim kalbim yaralandı. Esasen bir müddetten beri Türkiye'de bulunan Rus, Fransız ve İngiliz ilh... fukarasının mütebevvin ihtiyacatı ile meşgul olduğumdan birden bire parasız olduğum bir zamanda Ermenilerin hal-i sefaletle istimalleri ile karşılaştım. Bunun üzerine Amerika Dışişleri Bakanlığı'na müracaat ettim. Serian cevap geldi.

Eğer Amerika milleti benim bizzat gördüğüm sefaleti görseler, eğer onlar küçük çocukları, bazı Osmanlı subayları tarafından İstanbul'a getirilen mini mini yetimleri görseler ne derecelerde seri bir muavenete lüzum olduğunu anlarlar. Gördüklerimden asla unutamayacağım bir şey de ebeveynini kaybetmiş iskelet ile deri itlafına seza iki çocuktur.

Hayatlarını kurtarabilmek için İslamiyeti kabul etmiş kadınların ahvallerini tavsif ve tasvir etmek mümkün değildir. Eğer kısım kısım ve imza tahtında bana bildirilen menakıbı burada tekrar edecek olsam erkek ve kadın herkes

(34) New York Times, 24 Eylül 1915.

(35) New York Times, 13 Ekim 1915.

(36) BOA, HR. SYS., 2883/27-3.

(37) Şimşir, *Ermeni Meselesi 1774-2005*, s. 300.

(38) Şenol Kantarcı, *Amerika Birleşik Devletleri'nde Ermeniler ve Ermeni Lobisi*, Aktüel Yay., İstanbul 2004, s. 148-149.

(39) BOA, HR. SYS., 2883/27-3.

ağlar”. Morgenthau, Ermenilerin başına gelenleri bu şekilde dramatize ettikten sonra 100 milyonluk Amerikan halkını yalnızca 5'er dolar vererek 500 milyon dolarlık bir yardıma davet etmiş ve zor durumda olan Ermenilere karşı duyarsız kalmamalarını istemiştir. O, bu yardım çağrısını bizzat üyesi olduğu Ermenilere ve Suriye'ye Yardım Amerikan Komitesi adına yapmıştır. Onun bu çağrısı 20 Mayıs 1916 tarihli New York Times gazetesinde “Morgenthau Ermeniler için yardım arıyor” başlığı ile verilmiştir⁴⁰.

Henry Morgenthau, 22 Mayıs 1916'da Chicago Kadın Misyonerleri Dairesi'nde yaptığı bir konuşmada da “Türkler, harp ilanından sonra Ermenilere Ruslara muavenet etmemelerini ihtar ettiler. Bununla beraber Ermenilerin bazıları Ruslara muavenet etti. Bunun üzerine Türkler, derhal bir sürü vahşi barbarlar gibi Ermenileri kıtale başladılar. Bu durum men edilebilinceye kadar birkaç yüzbin Ermeni katledildi. Mütebakisi büyük bir sefalet ve perişanlık içerisinde banelerinden tard ve nefy edildiler. Katliamı tertip edenler dünya haberdar oluncaya kadar Ermenileri külliyyen mahvetmeyi umuyorlardı. Dâhile gönderdiğim mektuplar asla ulaşması gereken sahiplerine verilmediği gibi dâhilden bana gönderilen mektuplar dahi asla ulaşmadı. Lakin bu kadar büyük bir mesele uzun müddet gizli tutulamazdı. Nibayet haberler harice çıkınca katliamı durdurmak için tedabir ittihaz edildi ve durduruldu. Lakin berbayat olan yüzbinlerce sefil ve perişan olan Ermenilerin hali ıslah edilmelidir. Aksi takdirde gelecek kış bunların büyük kısmı açlıktan ölecektir”⁴¹ diyerek Amerikan kamuoyunun dikkatlerini Ermeniler üzerine çekmek istemiştir. Morgenthau'nun bu konuşması, 23 Mayıs 1916 tarihli New York Times gazetesinde “500.000.000 Dolar Yardım Fonu İsteği” başlığı altında “Amerika dünyanın büyük bira-deri olmalı” ibaresi ile “geriye kalan 500.000 balk kendilerine acil yardım ulaştırılmazsa aç ve açıkta kalma tehlikesi altında” denilerek Amerikan kamuoyuna duyurulmuş ve Ermeniler için maddi yardım talebinde bulunulmuştur⁴². Morgenthau, 1917 yılında Kızıl Haç dergisine

bir makale yazarak bütün Hıristiyanlık alemini Hıristiyanları ve Ermenileri katleden elleri kanlı Türklere karşı işbirliğine çağırıyordu. Adeta kan donduran bir üslupla yazılan makalede Türklerin, Ermenilere karşı acımasız bir terörizm uyguladıkları, Ermeni kadınlarını haremlerine hapsedtikleri, kız çocuklarını ah-laksızlığa sürükledikleri, yüzlerce köy ve şehri tahrip ettikleri, diğer yüzbinlercesini tehcir ederek çöllerde açlığa ve yokluğa mahrum ettiklerini, şeytani planlarla Ermenileri, Rumları, Suriyeli Hıristiyanları yok etmeyi amaçladıklarına vurgu yapılarak, “Türklerin bizim korkaklığımız ve çekingenliğimizden yararlanarak bütün Hıristiyanlara kâfir köpekler olarak davranmasına izin verecek miyiz? Ya da, adım adım harekete geçerek bu eski Hıristiyan uygarlığının kalıntılarının Türklerin yurtçı dışlerinden kurtulması için çalışacak mıyız?” diyordu⁴³.

Hâlbuki Morgenthau, Amerika'ya döndüğü ilk günlerde Amerikalı işadamları için verilen yemekli bir toplantıda büyükelçiliği döneminde yaptığı icraatları anlatırken yukarıda yer alan ifadelerin aksine Türk-Amerikan ilişkilerinin iyileştirilmesi için sarf ettiği gayretten bahsetmiş ve Osmanlı Devleti'nde gayrimüslimlere hiçbir ayırım yapılmadığını vurgulamıştı⁴⁴.

“Büyükelçi Morgenthau'nun Öyküsü” Adlı Kitap ve Ermeni Soykırım İddiaları Açısından Önemi

Ermenilerin ileride yapacakları soykırım iddialarına kaynak oluşturması bakımından Henry Morgenthau'nun “Büyükelçi Mor-

(40) New York Times, 20 Mayıs 1916.

(41) BOA, HR. SYS., 2883/27-4. “New York Times, 23 Mayıs 1916'dan hulasaten tercüme”

(42) New York Times, 23 Mayıs 1916.

(43) Köse, Morgenthau'nun Türk Algısı, s. 73.

(44) Henry Morgenthau, Şubat 1916 sonlarında New York'ta Gorett Hall'de yapılan bir toplantıda Ermeni meselesine hiç değinmemiş ve Osmanlı ülkesindeki Amerikan kurumları ve menfaatlerinden bahsetmiş, yine 3 Mart 1916'da New York Astor otelde Tüccarlar Cemiyeti'nin kendisinin onuruna gerçekleştirdiği ve 1400 iş adamının katıldığı büyük bir toplantıda yaptığı konuşmada da aynı hususları vurguladıktan sonra Osmanlıların gayrimüslimlere ayrımcılık yapmadığını ilan etmiştir. Bkz.: BOA, HR. SYS., 2168/60-15a, BOA, HR. SYS., 2168/60-15b, “New York Times 26 Şubat 1916'dan hulasaten tercüme”, BOA, HR. SYS., 2168/60-4. “New York Tribune gazetesi 10 Mart 1916'dan hulasaten tercüme”

gentbau'nu Öyküsü" adını verdiği kitabının önemi son derece büyüktür. Ermeni sorunu üzerine araştırma yapan "Ermeni Soykırım Tezi"ni savunan bütün tarihçi ve araştırmacılar, bu eseri hiçbir metodolojik tahlile tabi tutmaksızın temel bir kaynak olarak göstermekten kaçınmadılar. Kitabın, yazarı veya yazarları, içeriğindeki bilgilerin doğruluğu, tarafsız tarihçiler ve araştırmacılar tarafından tartışmalı bulunmasına rağmen, Amerikan kamuoyunda bu güne kadar yarattığı etki tartışma götürmez. Eser üzerinde bilimsel bir tahlil yapan Tarihçi Heath Lowry, bu kitabın Amerikan kamuoyundaki etkisi için "Amerikalıların bir ülkeye bakış açılarının şekillendirilmesinde Büyükelçi Morgenthau'nun Öyküsü diye bilinen kitap kadar etkili olanı çok azdır" demektedir⁴⁵. Buradan hareketle Morgenthau, gazete yazıları ve toplantılardaki beyanatlarından ziyade "Büyükelçi Morgenthau'nun Öyküsü" adını verdiği eseriyle Amerika'daki Türk düşmanlığı kampanyasına en büyük katkıyı sağlamıştır sonucuna ulaşmak mümkündür.

Eser üzerine detaylı bir çalışma yapan Heath Lowry'e göre, kitabın ilginç bir yazılış hikâyesi vardır. Kitap bizzat Morgenthau tarafından kaleme alınmamış, Büyükelçilik görevi esnasında İstanbul'da tuttuğu günlüğü ve yazışmaları⁴⁶ esas alınarak, ancak buradaki bilgiler çarpıtılmak suretiyle Agop S. Andonian⁴⁷ ve Arshag K. Schmavonian⁴⁸'in Morgenthau'ya yardımları neticesinde Amerikalı ünlü gazeteci Burton J. Hendrick⁴⁹ tarafından yazılmıştır⁵⁰.

Lowry, "Büyükelçi Morgenthau'un Öyküsü'nün Perde Arkası" adlı eserinde bu iddiasının kaynaklarını da açıklamaktadır. Kitabın bütün baskılarında yazar olarak yalnızca Henry Morgenthau'nun isminin görülmesine rağmen Tarihçi Lowry'yi kitabın yazarı konusunda şüpheye düşmüş, nitekim onu bu konuda şüpheye düşüren ilk husus Amerika ve İngiltere baskılarının önsözünde yer alan "Bu kitabın hazırlanmasındaki değerli yardımları için dostum Burton J. Hendrick'e teşekkürlerimi sunmak

isterim" ibaresi olmuştur. Lowry, şüpheye düşmekte haklıdır. Çünkü Burton J. Hendrick, 7 Nisan 1916'da Henry Morgenthau'ya yazdığı bir mektupta Doubleday Page Co. Yayınevi olarak "bu savaşta yeri olan bütün büyük insanların kişisel öykülerinin yayınlanacağı bir kitabı basmak istediklerini" bildirmiş bulunmaktaydı⁵¹. Bununla beraber bu konudaki en önemli delil, Hendrick'in kitabın gerçek yazarının kendisi olduğunu ölmeden kısa bir süre evvel itiraf etmiş olmasıdır. Hendrick, 1949 yılında Columbia Üniversitesi'nde tarih hocalığı yapan Alan Nevins'e "Bir kez başkasının adına bir kitap yazmıştım. Bu Morgenthau'nun anılarıydı. Kitap oldukça ilgi çekti. Sürekli Henry ile birlikte çalışmıştım"⁵² diyerek olayı itiraf etmekten kendini alıkoyamamıştı.

Kitabın yazılmasında katkısı olanların başında Morgenthau'nun eski kâtipi Agop Andonian geliyordu. Nitekim bu gerçek, eserde hiçbir şekilde belirtilmemiş olmakla beraber, Morgenthau'nun Dışişleri Bakanı Üçüncü Yardımcısı B. Long'a yazdığı 9 Ocak 1918 tarihli mektupta açıkça vurgulanmaktadır. Kâtip Andonian'ın askerlik tecili için yardım ricasında bulunulan mektupta Morgenthau, "Sizin de muhtemelen bildiğiniz gibi, Başkanın onayı ile bir kitap yazma görevini üstlendim. Bay Andonian bu eserin hazırlanmasında bana yardım ediyor" demek suretiyle eserinde gizlediği bir gerçeği kabullenmiş oluyordu⁵³.

- (45) Lowry, *Morgenthau'nun Öyküsünün Perde Arkası*, Bkz.: Önsöz.
(46) Büyükelçi Morgenthau'nun hayatı ve faaliyetleri hakkında kendisine ait belgeler Washington Kongre Kütüphanesi'nde Yazmalar Bölümü'nde "The Papers of Henry Morgenthau/ Henry Morgenthau Belgeleri" adı altında saklanmaktadır. Bkz. Lowry, *Morgenthau'nun Öyküsü'nün Perde Arkası*, s. 9, Not: 16.
(47) Devrin kaynaklarında Andonian'ın hayatı hakkında pek az bilgi bulunmakla beraber Morgenthau'nun günlük ve mektuplarında adı sık geçmektedir. Ermeni asıllı Osmanlı vatandaşı olan Andonian, Robert Koleji mezunu olup Büyükelçi Morgenthau'nun Türkiye'de bulunduğu süre içerisinde kâtipliğini ve tercümanlığını yapmış ve daha sonra da kendisiyle birlikte Amerika'ya göç etmiştir. Lowry, *Morgenthau'nun Öyküsü'nün Perde Arkası*, s. 12-13.
(48) Morgenthau'nun İstanbul'a geldiği dönemde Amerikan Büyükelçiliği'nde Hukuk Danışmanı olarak çalışan Schmavonian kendisine tercümanlık yapmış ve Morgenthau ile birlikte Amerika'ya göç ederek Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nda danışman olarak çalışmıştır. Bkz.: Lowry, *Morgenthau'nun Öyküsü'nün Perde Arkası*, s. 15.
(49) Hendrick, ünlü bir gazeteci ve Doubleday, Page and Company yayımcısıdır. Bkz.: Morgenthau, *Öykü*, s.15.
(50) Lowry, *Morgenthau'nun Öyküsü'nün Perde Arkası*, s. 8-24. Burada bkz.: "Bu Öykü Kimin?"
(51) Lowry, *Morgenthau'nun Öyküsü'nün Perde Arkası*, s. 8-9.
(52) Lowry, *Morgenthau'nun Öyküsü'nün Perde Arkası*, s. 22.
(53) Lowry, *Morgenthau'nun Öyküsü'nün Perde Arkası*, s. 13.

Kitabın ortaya çıkmasına katkısı olanlardan biri de Dışişleri Bakanı Robert Lansing'dir. Aralarındaki yazışmalardan anıldığına göre, Lansing'ın katkıları hiç de küçümsenecek derecede değildir. Lansing, Morgenthau'ya yolladığı 2 Nisan 1918 tarihli mektupta, "Özel bir ilgiyle okuduğum kitabınızın I. Bölümünün provaların ilişkide gönderiyorum. Metinde yapılmasını önerdiğim değişiklikleri ya da çıkarılacak kısımları sayfa kenarlarında belirttim. Eminim bunları siz de uygun bulursunuz."⁵⁴ demektedir.

Bu gelişmelerden hareketle Lowry, kitabın kimler tarafından yazıldığı hakkındaki düşüncelerini şöyle açıklar: "Bu kitapta, bir kişinin, yani büyükelçi Morgenthau'nun anılarıyla değil, sanki bir kurulun hazırlanmış olduğu muhtırayla karşı karşıya gibiyiz. Morgenthau'nun günlüğünden ve ailesine gönderdiği mektuplardan meydana gelen İstanbul notları üzerinde önce Morgenthau, Andonian ve Hendrick üçlüsü bir çalışma yapmış, sonra bunun içeriğini Dışişleri Bakanlığı adına Schmavonian gözden geçirmiş, Başkan adına Dışişleri Bakanı Lansing'ın son rötuşlarını takiben de Burton J. Hendrick kaleme almıştır"⁵⁵.

Kitabın kim veya kimler tarafından yazıldığı kadar hangi amaca matuf olarak kaleme alındığı da ilgi çekici bir husustur. Morgenthau'nun tüm amacı, Türk ve Alman aleyhtarı kurgu bir kitap yazarak Amerikan kamuoyunu savaşın yanında olmaya sevk etmek ve böylece Amerikan hükümetinin elini rahatlatmaktı. Morgenthau, Hendrick'ten aldığı anılarının yayımlanacağına dair mesajdan sonra yukarıda izah edildiği gibi adı geçen eseri hazırlamaya başlamıştır. Belirli bir mesafe kaydettikten sonra da, ABD Başkanı Wodrow Wilson'a bir mektup yazarak eserin basımı için yazılı onayını istemiştir. Morgenthau, Başkan Wilson'a yazdığı 26 Kasım 1917 tarihli mektupta, "... Savaşa karşı görüşlerin çokluğu ve aşırı kayıtsızlığın yanı sıra, savaşı destekleyenler arasında da görülen isteksizlikten duyduğum hayal kırıklığı nedeniyle..."

Yazmayı düşündüğüm kitapta, Almanya'nın sadece Türkiye ve Balkanlara sızma politikasını değil, aynı zamanda böyle bir sistemin dünyanın diğer ülkelerindeki uygulamalarını da gözler önüne sermek istiyorum. Çünkü Türkiye'de Almanya'nın şer rubunun ortaya çıkardığı en kötü sonuçları, bütün çağların en büyük suçunu, biçare Ermeni ve Suriyelilerin katledildiklerini görmekteyiz. Hikâyenin bilhassa bu ayrıntısı ve Almanya'nın buna ses çıkarmayışi, inanıyorum ki; küçük şehir ve kasabalarda yaşayan birçok Amerikalıyı savaşın diğer yönlerinden daha çok ilgilendirecek ve onun mubakkak zaferle sonuçlanması gerektiğine inandıracaktır.

Hükümetin savaş politikası adına bir zafer kazanmamız ve bunun için de her türlü yasal yol ve imkâna başvurmamız gerekmektedir" diyerek niçin böyle bir eser kaleme alındığını açıkça belirtmektedir⁵⁶. Bu mektupta işaret edildiği gibi, kitabın bölümlerinin Dışişleri Bakanı Lansing'e kontrol ettirilmesi ve Lansing tarafından üzerinde düzeltmeler istenmesinden de açıkça anlaşılacağı gibi, "Büyükelçi Morgenthau'nun Öyküsü" adlı eser, Amerikan halkını Wilson'un savaş politikasına destek vermeye inandırmak maksadıyla yazılmıştır denilebilir.

Bu mektuptan yaklaşık bir yıl sonra "Büyükelçi Morgenthau'nun Öyküsü" adı verilen kitabın yazım işlemi tamamlandı. Öykü, önce Mayıs 1918-Ocak 1919 tarihleri arasında Amerika'nın en çok satan dergilerinden biri olan *World's Work*'de dizi yazı olarak yayımlandı. Ayrıca bu dönemde Amerika'nın tirajı yüksek otuz yakın gazetesi tarafından da satın alınarak dağıtımı yapıldı⁵⁷. Öykü, adı geçen dergi ve gazetelerde neşri devam ederken, bir yandan da kitap haline getirildi ve 1918 yılında basılarak Amerikan kamuoyuna sunuldu. Amerika'da eserin günümüze kadar çeşitli baskıları yapılmış olup, çeşitli Avrupa ülkeleri ve Türkiye'de de çeviri baskıları mevcuttur.

(54) Lowry, *Morgenthau'nun Öyküsü'nün Perde Arkası*, s. 19-20.

(55) Lowry, *Morgenthau'nun Öyküsü'nün Perde Arkası*, s. 23-24.

(56) Lowry, *Morgenthau'nun Öyküsü'nün Perde Arkası*, s. 1-2.

(57) Morgenthau, *Öykü*, s. 9.

Kitabın içeriği, Morgenthau'nun Başkan Wilson'a yazdığı mektupta belirttiği gibi Almanya'nın Balkanlar ve Türkiye'deki faaliyetleri ile Ermeni Meselesi'ne dair bölümlerden ibaret olup, daha ağırlıklı kısımlar Almanya ile ilişkilere ayrılmış bulunmaktadır. Yahudi asıllı olmasına rağmen koyu bir Hıristiyan milliyetçisi olan Morgenthau, kaleme aldığı anılarında nefrete dayalı bir ırkçılık düzeyinde Türk düşmanlığı yapmış ve bunu her vesile kullanmaktan çekinmemiştir. Kitabının muhtelif yerlerinde Türkleri defalarca, katil, psikolojik olarak ilkel, kana susamış, korkak, sokak kabadayısı, alfabeti olmayan, şiir ya da kitap yazmaktan aciz, sanat adına hiçbir şey üretemeyen ve üretilenleri yok eden, şehir kurmaktan mahrum, medeniyet düşmanları olarak tanımlamıştır⁵⁸. O, anılarında Türk ve İslam düşmanlığını o derecede ileri götürmektedir ki 13 Kasım 1914'te V. Mehmed Reşad tarafından yayınlanan Cihad ilanını tüm Hıristiyanların öldürme emri olarak anlatır ve Müslümanların kutsal kitapları Kur'an-ı Kerim'in de bütün Hıristiyanların öldürülmelerini emrettiğine vurgu yapar⁵⁹.

Ermenilere dair bilgi veren kısımlar, XXII-XXVII bölümlerde "*Türkler atalarından kalma usullere başvuruyorlar, Van'da ihtilal, Bir Ulusun katli, Talat Ermenileri neden sevk ettiğini anlatıyor, Enver Paşa Ermenileri tartışıyor, Alman Büyükelçi Ermeniler için bir şey yapmam diyor*" başlıkları ile verilmektedir⁶⁰.

Morgenthau, eserinde dönemin İttihat ve Terakki Hükümeti'nin Ermenileri adeta yok etmek istediğini vurgulamakta, ancak bunu yaparken günlüklerinde hiçbir şekilde yer vermediği bilgileri kitaba koymaktan imtina etmemektedir. Aynı şekilde günlüklerine atıfta bulunduğu olayları da çarpıtarak vermektedir. Eserinin muhtelif yerlerinde İttihatçı liderlerin Türkiye'yi azınlıklardan temizlemek niyetinde olduklarını anlatırken, Türk politikasının ana ilkesinin "*Türkiye Türklerindir*" anlayışı olduğuna vurgu yapmaktadır. Mesela Cemal Paşa'nın niyetini açıklarken "*Bütün İmparatorluğu Türkleştir-*

meye kararlıydı" demekte ve bir başka yerde de "*sadece Türklerin yaşayabileceği bir ülke yaratmaya kararlıydılar*" diyerek, İttihatçıların Türk olmayanları öldürmek istediklerine işaret etmektedir. Talat Paşa ile yaptığı bir görüşmeyi anlatırken de, "*... Talat milli politikasını açıkladı; İmparatorluğun içindeki bu değişik unsurlar her zaman Türkiye'ye karşı tertiplere giriştiler; dedi. Bu düşmanlıkları yüzünden sürekli toprak yitirdik. Yunanistan, Sırbistan, Romanya, Bosna, Hersek, Mısır ve Trablusgarp gitti. Böylece İmparatorluk hemen hemen yok olma noktasına gelecek kadar ufaldı. Elimizde kalanla yaşamımızı sürdürmek istiyorsak, bu yabancı halklardan kurtulunmalıdır, diye ekledi. Türkiye Türklerindir, şimdi Talat'ın kafasındaki egemen düşünce*" budur diyerek, Türkiye'nin savaşı adeta bir etnik arındırma aracı gibi gördüğünü yazmaktadır⁶¹.

Ancak Morgenthau'nun belirttiği şekliyle Türk hükümetinin böyle bir amacının olması tarihsel gerçeklikle bağdaşmadığı gibi, kendi günlükleriyle de tezada düşmektedir. Çünkü tehcirin sebepleri ve uygulama biçimi bellidir. Osmanlı Arşiv kayıtlarındaki bilgiler, Talat Paşa'nın hatıralarında yazılanlar, tehcir kanununun geçici olması, tehcir sırasında Ermenilerin bütün mallarının geri döndüklerinde kendilerine verilmek üzere komisyonlar tarafından Emval-i Metruke defterlerine kayıt edilmesi gibi pek çok husus da göstermektedir ki, tehcir yok etme aracı değil, aksine savaş sırasında iki halkın güvenliğini sağlamak maksadını gütmektedir⁶².

Yazar, yine Ermeniler konusunda Talat Paşa ile ilgili bir görüşmesinden bahsederken "*Bir gün o güne kadar duyduğum en şaşırtıcı konuşmayı yapmıştı. New York Life Insurance Company ve Equitable Life of New York, Ermenilerle hatırı sayılır iş yapmıştır. Bu insanla-*

(58) Köse, "Morgenthau'nun Türk Algısı", s. 56.

(59) Köse, "Morgenthau'nun Türk Algısı", s. 71.

(60) Bkz. Morgenthau, *Öykü*, s. 206-280.

(61) Lowry, *Morgenthau'nun Öyküsünün Perde Arkası*, s. 32-33.

(62) Bu konuda belgeler için bkz.: *Osmanlı Belgelerinde Ermeniler (1915-1920)*, Haz.: Ahmet Altıntaş, Mehmet Canatar v.d., Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay., Ankara 1995.

rin yaptıkları yaşam sigortaları tutumluluklarına iyi bir örnektir.

*Keşke dedi Talat, Amerikan hayat sigortası kumpanyalarının bize Ermeni poliçe sahiplerinin tam bir listesini vermesine yardımcı olsan. Hepsi şimdi ölü sayılır ve arkalarında parayı alacak kimseleri yok. Tabii ki hepsinin devlete mal olması lazım, zira hak sahibi şimdi hükümetimizdir. Öyle değil mi? Bu kadarı da çok fazlaydı kendimi kaybettim.*⁶³” diyerek günlüklerinde başka şekilde ifade ettiği bir hususu, kitabında tamamen çarpıtarak anlatmıştır.

Bu durum eser üzerinde inceleme yapan Heath Lowry'nin de dikkatini celp etmiş ve konuyu günlüklerde arayarak doğrulamaya çalışmıştır. Morgenthau'nun günlükleri ve mektupları üzerinde yapılan araştırmalar da göstermiştir ki, “hiçbir yerde Talat'ın hayatlarını kaybetmiş Ermenilerin sigorta poliçe bedellerinin yararlamıcısı olarak Türk hükümetinin kabul edilmesi yolunda” bir talebi bulunmamaktadır⁶⁴. Kaldı ki konunun Morgenthau'nun anlattıklarıyla hiçbir ilgisi yoktur. 24 Mart 1915 tarihinde sigorta şirketinin İstanbul temsilcisi Morgenthau'yu ziyaret ederek, Osmanlı Hükümeti'nin şirketin merkezinin Türklerle harp halinde olan Fransa'nın başkenti Paris olması dolayısıyla, şirketin İstanbul'daki banka hesaplarını serbest bırakmadığından şikâyet etmiştir. Vaki şikâyet üzerine Morgenthau da 29 Mart 1915'te Talat Paşa ile bir görüşme yaparak konuyu açmış, o da kendisine “*şirketin Türkiye'de tescil edilmiş olmaması sebebiyle paraları çekmesine izin vermediklerini*” söylemiş bulunmaktadır. Konu ikili arasında bir kez daha 3 Nisan 1915'te görüşülmüş ve bu görüşme de günlüklere şöyle yansımıştır: “*Ticaret Nazırı'nın makamında Talat'ı ziyaret ettim. Ona New York Life Insurance Company'nin fonlarından bahsettim*⁶⁵.”

Günlüklerdeki bu bilgiler kitabın yazıldığı dönemde ilgili sigorta şirketinin yönetim kurulu üyesi olan Morgenthau ve kitabın yazarı kabul edilen Gazeteci Hendrick tara-

findan çarpıtılarak, Ermenilerin öldürüldüğü ve Osmanlı Hükümeti'nin ölen Ermenilerin sigorta paralarının üstüne oturmaya çalıştığı şeklinde yansıtılmıştır.

Morgenthau, eserinin “*Bir Ulusun Katli*” adı verilen bölümünde de, Ermenilerin adeta topluca katledildiklerini iddia eden mesnetsiz, hiçbir belgeye dayanmayan ve tarihsel gerçekliğe uymayan çarpıcı ifadeler kullanmaktadır. Mesela, Ankara bölgesinde tehcirin nasıl uygulandığına dair bilgi verirken konsolosların raporlarına işaret ederek “*Ankara'da on beş ila yetmiş yaş arasındaki tüm erkekler tutuklandı, dörderli guruplar halinde bağlandı ve Kayseri'ye götürülmek üzere sevk edildiler. Beş ya da altı saatlik bir yolculuktan sonra tenha bir vadiye ulaşmışlardı ki, bir gurup köylü sopa, çekiç, balta, tırpan, testere ve belle üzerine saldırdı. Bu alet ve edevat, tabanca ve tüfekten daha acılı bir ölüme neden olmanın dışında, İttihadçıların ifadesiyle, çok daha tasarrufluydu, çünkü barut ve kovan gerektirmiyordu. Böylelikle, varlıklı ve yetişkin tüm erkekler dâhil olmak üzere, Ankara'nın erkek nüfusu yok edildi ve ölümcül biçimde sakatlanmış vücutları, vahşi hayvanların bulunduğu vadide bırakıldı*” demektedir⁶⁶. Olaya dair ayrıntılı bilgi verilmeye çalışırken de Ankara'daki tüm erkeklerin götürüldüğünden bahsederken sayı verilmemekte ve katliam yeri belirtilmemektedir. Kitabın diğer yerlerinde olduğu gibi şeklen olay anlatılmakta, binlerce insanın yollarda veya kamp alanlarında vahşice öldürüldükleri hikâye edilmekte, ancak bu gün dahi araştırmacılara ışık tutabilecek tek bir yer bildiri dahi yapılamamaktadır.

Ayrıca eser içerisinde bir biriyle tenakuz haline düşen pek çok bilgi de bulunmaktadır. 1.200.000 Ermeni'nin Suriye çöllerine sürüldüğünden bahsedilirken, bazen bunların 500.000'nin yollarda öldürüldüğünden, bazen de 600.000 ila 1.000.000 arası Ermeni'nin yollarda yok edildikleri gibi muallak

(63) Morgenthau, *Öykü*, s. 249.

(64) Lowry, *Morgenthau'nun Öyküsü'nün Perde Arkası*, s. 40-41.

(65) Lowry, *Morgenthau'nun Öyküsü'nün Perde Arkası*, s. 41.

(66) Morgenthau, *Öykü*, s. 230-231.

rakamlar verilmektedir⁶⁷. Hâlbuki bizzat sevkîyat güzergâhında görev yapan ve tehcir hareketini yakından takip eden Amerika'nın Mersin konsolosu Edwart I. Nathan, Büyükelçi Morgenthau'ya gönderdiği 11 Eylül 1915 tarihli raporunda, Osmanlının kuzey topraklarından buraya daha binlerce Ermeni ulaştığını ve Halep bölgesine transfer edildiklerini belirterek, Tarsus'tan Adana'ya kadar bütün yol güzergâhlarının Ermenilerle dolu olduğunu, Adana'ya ulaşanların trenle seyahat ettiklerini, kalabalık yüzünden sefalet çekmekle beraber, hükümetin bu işi son derece intizamlı bir şekilde idare etmekte olduğunu, şiddet ve düzensizliğe yer vermediğini, göçmenlere yeteri kadar bilet sağladığını, muhtaç olanlara yardımda bulunduğunu bildirmektedir⁶⁸. Kaldı ki, Morgenthau'nun kendisi de, Ermeni Protestanlarının vekili Zenop Bezciyan'la olan görüşmesinden bahisle günlüğünde, "Ermeni Protestanlarının vekili Zenop Bezciyan uğradı. Schmavonian kendisini benimle tanıştırdı. Okul arkadaşlarıymışlar. [İçerilerdeki] şartlar hakkında bana çok şey anlattı. Zor'daki Ermenilerin hallerinden oldukça memnun olduklarını söylemesine şaşırıldım; işlerini kurup, hayatlarını kazanmaya başlamışlar bile.... Bana çeşitli kampların nelerinde olduğunu gösteren bir liste verdi ve yarım milyon kişinin buralara nakledildiğini sandığımı söyledi. Kış bastırmadan onlara yardım edilmesi gerektiği hususunda ısrarlıydı" diyerek, tehcir sırasında Ermenilerin sayısı ve içinde buldukları durumu daha makul bir şekilde açıklamaktadır⁶⁹.

Sonuç olarak elde edilen bilgi ve belgelerin ışığında denilebilir ki; Ermeni katliamlarına temel kaynak olarak gösterilen Morgenthau'nun adına yazılmış bulunan "Büyükelçi Morgenthau'nun Öyküsü" adlı eser, çağdaşlarının kaleme aldığı eserler gibi, bazı dramatize edilmiş hikâyeler içermekten başka bir özellik taşımayan bir propaganda kitabı niteliği taşımaktan öteye gitmemektedir. Eser, şu ana kadar ortaya koymaya çalıştığımız bütün eksiklik ve yanlışlıklarına rağmen, maalesef

Ermeni soykırım iddialarına kaynaklık konusunda güncelliğini korumakta ve Ermeni soykırım iddialarını savunanlar için temel propaganda kitabı olarak gösterilmektedir. Nitekim 4 Mart 2014'te ABD Temsilciler Meclisi'nde "Ermeni Soykırım Tasarısı" görüşmeleri ve oylaması esnasında, soykırım lehine oy kullanan senatörlerin bazılarının ellerinde Morgenthau'nun adı geçen eserin bulunması, kitabın propaganda gücünü ve etkisinin yüz yıldır sürdüğünü göstermektedir. Ayrıca ilgili görüşmeler sonrasında Temsilciler meclisinde alınan kararda kitap Ermeni soykırım iddialarına delil gösterilmiş, 9 ve 10 nolu bulgulardan bahsedilirken "1913'ten 1916'ya kadar ABD'nin Osmanlı İmparatorluğu büyükelçiliği görevini yürütmüş olan Sayın Henry Morgenthau, aralarında Osmanlı İmparatorluğu'nun müttefiklerinin de olduğu birçok ülkenin yetkilisiyle birlikte Ermeni Soykırımı'na karşı protestolar organize etmiş ve bunlara öncülük yapmıştır", "Büyükelçi Morgenthau, ABD Dışişleri Bakanlığı'na Osmanlı İmparatorluğu hükümetinin politikasını "bir ırkı yok etme kampanyası" olarak tanımlamış ve kendisine 16 Temmuz 1915 tarihinde ABD Dışişleri Bakanı Robert Lansing tarafından, "Ermeni soykırımının durdurulmasına yönelik... adımlarınız Bakanlığımızca onaylanmıştır talimatı verilmiştir" ibaresi konularak kitabın yazarına atıfta bulunulmuştur.

Özetle belirtmek gerekirse ABD'ni müttefiklerin yanında savaşa sokmak amacıyla yazılmış olsa da Henry Morgenthau'nun eseri ve savaş esnasında sürdürdüğü Türkleri karalama kampanyaları neticeye ulaşmış, Başkan Wilson halkına verdiği söze rağmen savaşa katılma kararı almıştır. Her ne kadar ABD bu süreçte Türkiye'ye harp ilan etmemişse de Morgenthau'nun gayretleri ile Türk-Amerikan siyasi ilişkileri 1917 yılında kesilmek zorunda kalmıştır. Amerika'daki Ermeni lobbiesinin tahrikleriyle Mütareke döneminde

(67) Morgenthau, *Öykü*, s. 232-237, 264.

(68) Yusuf Halaçoğlu, *Ermenilerin Suriye'ye Nakli: Sürgün mü, Soykırım mı? Belgeler*, Ankara Ticaret Odası Yay., Ankara 2005, s. 13, Ayrıca raporun metni için bkz.: a.g.e., Ekler, Belge: 9.

(69) Lowry, *Morgenthau'nun Öyküsünün Perde Arkası*, 47-48.

Başkan Wilson Amerikan mandasında Doğu Anadolu'da bir Ermeni yurdu kurulması fikrine sıcak bakmış, bu amaçla General James Harbord incelemelerde bulunmak üzere bölgeye gönderilmiştir. Harbord, bölgedeki Amerikan menfaatlerini ve sorumluluklarını içine alan; tarihi, coğrafi, siyasi, askeri, idari ve iktisadi yönleri inceleyerek bir rapor hazırlamıştır. Raporda Ermeni mandası meselesinin Amerika'ya pahalıya mal olacağı vurgulanmıştır. Bunun üzerine ABD'nin Ermeni mandasını üstlenmesi düşüncesi 1 Haziran 1920'de senatörlerce ret edilerek, bir süreliğine rafa kaldırılmıştır. Aynı yıl Amerika'da seçimler gerçekleşti ve Cumhuriyetçiler iktidara geldiler. Bu dönemde Amerika, Milli Mücadele ve Ankara Hükümeti ile ilgili gelişmeleri yakından takip etmeye başladı. Bununla beraber ne Amerikan kamuoyunun ne de Amerikan yönetiminin Ermenilere bakışı çok değişmedi. Türkiye topraklarında eskiden misyonerler vasıtasıyla sürdürülen faaliyetler, şimdi yardım kuruluşları adı altında yürütülmekteydi. Ankara Hükümeti, Amerika ile ilişkileri iyileştirmek adına bir anlamda bu yardımlara göz yummuş ve insani duygularla yardım heyetlerine kolaylıklar sağlanmıştır. Bu gelişmelere rağmen ABD temsilcileri, gözlemci statüsünde katıldıkları Lozan'da Ermeniler için "Ermeni Yurdu" meselesini dile getirmekten çekinmemişler, ancak Türk delegasyonunun sert tepkisi üzerine geri adım atmak zorunda kalmışlardır.

Lozan sürecinde yeniden kurulmak istenen Türk-Amerikan siyasi ilişkileri, ABD-Türkiye arasında kabul edilen Lozan Antlaşması'na rağmen, Türk düşmanlarının sürdürdüğü "Lozan Antlaşmasına Hayır Kampanyaları" sebebiyle Amerikan Senatosundan yeterli oy alamayarak 1927 yılına kadar kurulamamıştır. Türk-Amerikan ilişkilerinin 1927'de kurulmasından sonra Amerika'daki Türklük aleyhtarı kampanyalar adeta durağan bir hale gelmişse de 1960-1980 yılları arasında yeniden yükselişe geçmiştir. Bunun neticesi olarak Amerika'da ilk Ermeni soykırım

anıtı Montebello şehrinde dikilmiştir. Bunu diğerleri takip etmiştir. Yerel meclislerde soykırım kararları alınmış, Türk diplomatlarına karşı ilk Ermeni suikastı Amerika'nın Santa Barbara şehrinde düzenlenmiştir. Losangeles Başkonsolosu Mehmet Baydar ile yardımcısı Bahadır Demir kurşunlanarak öldürülmüşler, bu suikast Türk diplomat ve temsilciliklerine karşı gerçekleştirilen saldırılar zincirinin başlangıcı olmuştur. 2015 yılı Ermeni Soykırım iddialarının yüzüncü yıl dönümüne tekabül etmektedir. Öyle gözüküyor ki, 2015 yılı Türkiye ve Türkler aleyhine başta Amerika olmak üzere bütün dünyada sert rüzgârların esmesine sebep olacaktır.

Bibliyografya

Arşiv Belgeleri

- BOA, HR. SYS, 2883/27-4.
- BOA, HR. SYS., 2168/60-15a,
- BOA, HR. SYS., 2168/60-15b,
- BOA, HR. SYS., 2168/60-4
- BOA, HR. SYS., 2883/27-3.
- BOA, İ. TAL. İr. No: 11.
- BOA, İ. TAL. İr. No: 22.

Gazeteler

- New York Times, 13 Ekim 1915.
- New York Times, 20 Mayıs 1916.
- New York Times, 21 Ağustos 1916.
- New York Times, 23 Mayıs 1916.
- New York Times, 24 Eylül 1915.
- New York Times, 24 Eylül 1915.
- New York Times, 28 Nisan 1915.

Eserler

AKGÜN, Seçil; "Amerikalı Misyonerlerin Ermeni Meselesinde Rolü", *Atatürk Yolu, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi*, Sayı 1, Cilt I, (1988).

AKGÜN, Seçil; "Amerikalı Misyonerlerin Raporlarında Türk İmajı", *I. Uluslararası Seyahatnamelerde Türk ve Batı İmajı Sempozyumu*, Eskişehir, 1987.

AKIN, Veysi; "Amerika'da İlk Türk Lobisi: Türk Teavün Cemiyeti", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XX/59 (Temmuz 2004).

ALTINTAŞ; Ahmet; "Osmanlı Devleti'nin Tehcir Kararı Alması ve Uygulaması", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, VII/1 Ermeni Özel Sayısı (2005).

ATAÖV, Türkkaya; *Talat Paşaya Atfedilen Andonian Belgeleri Sabtedir*, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara 1985.

AYDIN, Mithat; *Bulgarlar ve Ermeniler Arasında Amerikan Misyonerleri*, Yeditepe Yay., İstanbul 2008.

ÇİÇEK, Kemal; *Ermenilerin Zorunlu Göçü 1915-1917*, Ankara 2005.

ÇOLAK, Mustafa; "Kaynak Kritiği ve Tehcir Olayında Belge Tahrifatı -Johannes Lepsius Örneği-", *Belleten*, LXVI/247 (2002).

DEMİROĞLU, Faiz; *Van'da Ermeni Mezalimi*, 1985.

ERHAN, Çağrı; "The American Perception of The Turks: An Historical Record", *The Turkish Year Book of International Relations*, Vol.: XXXI, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara 2000.

EROL, Mine; *Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika Büyükelçisi A. Rüstem Bey*, Bilgi Yay., Ankara, 1973.

FENDOĞLU, Hasan; "Amerika Birleşik Devletleri ve Osmanlı Devleti", *Türkler*, XIV. Cilt, Yeni Türkiye Yay, Ankara 2002.

Görenlerin Gözüyle Van'da Ermeni Mezalimi, Haz.: Hüseyin Çelik, 2007.

GÜRÜN, Kamuran; *Ermeni Dosyası*, Ankara 1983.

HALAÇOĞLU, Yusuf; *Ermeni Tehciri ve Tarihi Gerçekler 1914-1918*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2001.

HALAÇOĞLU, Yusuf; *Ermenilerin Suriye'ye Nakli: Sürgün mü, Soykırım mı?: Belgeler*, Ankara Ticaret Odası Yay., Ankara 2005.

KANTARCI, Şenol; *Amerika Birleşik Devletleri'nde Ermeniler ve Ermeni Lobisi*, Aktüel Yay, İstanbul 2004.

KANTARCI, Şenol; "Osmanlı'da Onurlu Bir Diplomat ve Milli Mücadele'nin Önemli Siması: Ahmed Rüstem Bey", *Atatürk Yolu*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi, Sayı: 42 (Kasım 2008).

KANTARCI, Şenol; *Ahmet Rüstem Bey*, Doğan Kitap Yay., İstanbul 2009.

KARACA, Taha Niyazi; "Ermeni Sorunu İle İlgili Bir İngiliz Kaynağı Üzerine Eleştirel Değerlendirme", *Belleten*, LXVII/245 (2003).

KARAKAŞ, Nuri; "Amerikalı Misyonerlerin Anadolu'daki Faaliyetleri", *Tarihte Türkler ve Ermeniler*, 8. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2014.

KÖSE, İsmail; "ABD'li Misyonerlerin Osmanlı Topraklarındaki Faaliyetleri", *Tarihte Türkler ve Ermeniler*, 8. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2014.

KÖSE, İsmail; "Amerika'nın İstanbul Büyükelçisi H. Morgenthau'nun Türk Algısı", *Tarih Dergisi*, Sayı 56 (2012/2), İstanbul 2013.

LOWRY, Heath W.; *Büyükelçi Morgenthau'nun Öyküsü'nün Perde Arkası*, Türkçeye Çeviren: Belkıs Torfilli, İsis Yay., İstanbul 1991.

MORGENTHAU, Henry; *Ambassador Morgenthau's Story*, Doubleday, Page and Co., New York 1918.

MORGENTHAU, Henry; *Büyükelçi Morgenthau'nun Öyküsü*, Çev.: Atilla Tuygan, Belge Yay., 2005.

OREL, Şinasi - Süreyya Yuca, *Ermenilerce Talat Paşa'ya Atfedilen Telgrafların Gerçek Yüzü*, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara 1983.

Osmanlı Belgelerinde Ermeniler (1915-1920), Haz.: Ahmet Altıntaş, Mehmet Canatar v.d., Başbakanlık Devlet

Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay., Ankara 1995.

ÖZDEMİR, Hikmet-Yusuf Halaoglu, *Ermeniler Sürgün ve Göç*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2004.

SÜSLÜ, Azmi; *Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayları*, Yüzüncü Yıl Ün. Yay., Ankara 1990.

ŞAHİN, Enis; "Bir Ermeni Propaganda Klasik: Mavi Kitap (Blue Book)", *2023 Dergisi*, Yıl: 5, Sa: 48 (15 Nisan 2005).

ŞAHİN, Gürsoy; "Türk Ermeni İlişkilerinin Bozulmasında Amerikalı Misyonerlerin Rollerine Üzerine Bir İnceleme", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, VII/1, Ermeni Özel Sayısı (2005), s. 184-207.

ŞİMŞİR, Bilal N.; *Ermeni Meselesi 1774-2005*, Bilgi Yay., Ankara 2005.

TRASK, Rogers R.; "The Terrible Turks and Turkish American Relations in the Interwar Period", *The Historian*, Vol.: XXXIII, (November) 1970.

URAS, Esat; *Ermeni Dosyası*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1985.